

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільне право: підручник : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, Т. І. Бєгова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. — Х. : Право, 2011. — Т. 1. — 656 с.
2. Відповідальність у приватному праві : монографія / [І. Безклубий, Н. Кузнєцова, Р. Майданик та ін.] ; за заг. ред. І. Безклубого. — К.: Грамота, 2014. — 416 С. — (Серія "Про українське право").
3. Цивільний кодекс України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Мельник О. М. Проблеми охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності в Україні / О. М. Мельник. — Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. — 362 с.
5. Сергеев А.П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации: учеб.— 3-е изд. перераб. и доп. — М.: ТК Велби, изд-во Проспект, 2015. — 752 с.
6. Підпригора О.А. Проблеми цивільно-правового захисту права інтелектуальної власності // Інтелектуальний капітал, № 4. — 2002. — С. 4-14.
7. Росамахіна О. Особливості правової охорони добре відомих знаків в Україні // Юридичний журнал. - № 6. — 2014 — С. 15-18.
8. Шевелева Т. Комерційне найменування: проблеми правової охорони в Україні // Інтелектуальна власність, № 7. - 2015. — С. 12-16.
9. Судові рішення // Юридична практика, № 30 (396). — 2015. — С.20.

УДК 341.9

Брагіна М. О., аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін Національної академії прокуратури України, юрист 1 класу

Визнання та виконання рішень національних судів України у цивільних та комерційних справах на території країн Європейського Союзу

У статті розкривається актуальність міжнародних договорів, які укладено Україною, про правову допомогу з питань визнання та виконання судових рішень у цивільних справах.

Ключові слова: міжнародні договори, Україна, Європейський Союз, визнання та виконання судових рішень, цивільні та комерційні справи.

В статье раскрывается актуальность международных договоров, заключенных Украиной, о правовой помощи по вопросам признания и исполнения судебных решений в гражданских делах.

Ключевые слова: международные договора, Украина, Европейский Союз, признание и исполнение судебных решений, гражданские и коммерческие дела.

The article reveals the relevance of international agreements signed by Ukraine on legal assistance on the recognition and enforcement of judgments in civil cases.

Key words: international agreements, Ukraine, the European Union and the recognition and enforcement of judgments, civil and commercial cases.

Актуальність теми. Завершальною стадією судового провадження є виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах.

Відповідно до статті 124 Конституції України судові рішення ухвалюються судами

іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України [1].

Однак сьогодні розвиток міжнародного товарообороту та світової торгівлі призводить до виникнення значної кількості судових спорів між особами з різних країн. Наслідком розгляду таких спорів є потреба у виконанні судових рішень національних судів України у цивільних та комерційних справах на території інших суверенних держав, у тому числі на території країн Європейського союзу.

Як слушно з цього приводу зазначив В.Л. Чубарев, судова влада кожної держави закінчується там, де закінчується територія цієї держави [2, 482].

Так само й рішення суду має силу тільки в межах тієї держави, суд якої це рішення ухвалив. У всіх інших державах воно, саме по собі, правової сили не має і отримує її тільки тоді і тією мірою, коли і якою мірою цивільне процесуальне законодавство цих держав допускає визнання або виконання іноземних судових рішень. Причому, як відомо, обов'язку визнавати іноземне судове рішення в силу загальних норм міжнародного права не існує [3, 82].

Тому **метою** даної роботи є дослідження національного законодавства України та міжнародних договорів про правову допомогу для виявлення прогалин у законодавстві та шляхи їх вирішення.

Виклад основних положень. У міжнародно-правовій практиці підставою для визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних та комерційних справах є двосторонні та багатосторонні міжнародні договори з питань правової допомоги у цивільних справах або щодо юрисдикції визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних та комерційних справах.

У разі відсутності подібних договорів, визнання та виконання іноземних судових рішень вказаної категорії здійснюється на підставі норм національного законодавства країни місця його виконання чи на підставі принципів взаємності та поваги.

Чинними міжнародними договорами України про надання правової допомоги у цивільних або сімейних справах передбачена можливість виконання певних категорій рішень, винесених судами однієї Договірної Сторони, на території іншої Договірної Сторони.

Україна на сьогоднішній день уклала такі договори з 10 країнами Європейського Союзу: Республікою Болгарія, Угорською Республікою, Грецькою Республікою, Республікою Кіпр, Латвійською Республікою, Литовською Республікою, Республікою Польща, Румунією, Чеською Республікою, Естонською Республікою.

Крім того, шляхом обміну нотами оформлено правонаступництво України у Договорі між СРСР та Фінляндською Республікою про правовий захист та правову допомогу у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1978 року.

З метою визначення підстав та умов для визнання та виконання судових рішень України на території країн ЄС необхідно більш детально дослідити вказані вище договори.

Так, Україна та Республіка Болгарія (далі – Договірні Сторони), прагнучи удосконалення співробітництва в галузі правової допомоги, домовились укласти договір про правову допомогу в цивільних справах (далі – Договір), який ратифікували у 2005 році [4].

Для цього Договірні Сторони домовились, що громадяни однієї Договірної Сторони користуються на території другої Договірної Сторони таким самим правовим захистом своїх особистих і майнових прав, як і громадяни другої Договірної Сторони (ст. 2

Договору).

Також громадяни однієї Договірної Сторони мають право вільно та безперешкодно звертатися до органів юстиції другої Договірної Сторони, до компетенції яких належать цивільні справи, і захищати у цих органах свої права на таких самих умовах, як і громадяни іншої Договірної Сторони.

Зносини з питань надання правової допомоги здійснюються через центральні органи юстиції.

Слід відмітити, що при застосовуванні положень цього Договору центральний орган України користується українською мовою, а центральний орган Республіки Болгарія — болгарською мовою.

При цьому прохання про надання правової допомоги та додані документи складаються мовою запитуючої Договірної Сторони і супроводжуються засвідченим перекладом мовою запитуваної Договірної Сторони, оформленим відповідно до законодавства запитуючої Договірної Сторони.

Згідно з даним Договором, кожна з Договірних Сторін за умов, установлених цим Договором, визнає і виконує на своїй території наступні рішення, які набрали законної сили, постановлені відповідними органами юстиції іншої Договірної Сторони: рішенням цивільних справах, визначених у ст. 1 цього Договору, майнового та немайнового характеру, включаючи мирові угоди, затверджені судом, та рішення судів у частині судових витрат у таких справах; рішення у кримінальних справах в частині цивільного позову (ст. 19 Договору).

Клопотання про визнання та надання дозволу на виконання рішення подається особою, на користь якої воно винесене, безпосередньо компетентному суду Договірної Сторони, на території якої має бути визнане і виконане рішення, абочерез органи юстиції запитуючої Сторони.

До такого клопотання обов'язково додається: завірена належним чином копія рішення з підтвердженням суду про те, що воно набрало законної сили та підлягає виконанню; підтвердження про те, що відповідач, який не брав участі у процесі, був належним чином і вчасно повідомлений про розгляд справи відповідно до законодавства Договірної Сторони, на території якої постановлено рішення. У випадку, коли відповідач на час розгляду справи був недієздатним або обмежено дієздатним, має бути додане підтвердження, що він був належним чином представлений у суді; підтвердження того, що сторона, проти якої було постановлено рішення, була повідомлена про прийняте рішення та про порядок його оскарження відповідно до законодавства Договірної Сторони, на території якої воно було постановлено; документ, що підтверджує часткове виконання рішення на момент направлення клопотання; засвідчений переклад клопотання про визнання та надання дозволу на виконання рішення та документів, зазначених у цьому пункті мовою запитуваної Договірної Сторони [4].

Разом з цим, у Договорі зазначено, що якщо при розгляді клопотання про визнання та надання дозволу на виконання рішення у суду виникне потреба, він може запитати додаткові відомості в особи, яка порушила клопотання, або усуду, який постановив рішення (ст. 20).

Відповідно до умов Договору, у визнанні та наданні дозволу на виконання судового рішення може бути відмовлено, якщо: відповідно до законодавства Договірної Сторони, на території якої рішення повинно бути визнане та виконане, справа належить до виключної компетенції органів юстиції цієї Договірної Сторони; відповідач у справі

був позбавлений можливості захисту своїх прав, а у випадку недієздатності або обмеженої дієздатності — належного представництва; на території запитованої Договірної Сторони по спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав вже було постановлено рішення, яке набрало законної сили, або є визнане і надано дозвіл на виконання рішення органу юстиції третьої держави, або якщо органом юстиції цієї Договірної Сторони раніше було порушено справу по цьому ж спору; пропущено передбачений законодавством запитованої Договірної Сторони строк пред'явлення рішення до виконання [4].

Слід зазначити, що рішення органів юстиції у цивільних справах, які не потребують за своїм характером виконання, визнаються на території Договірних Сторін без спеціального провадження.

Як наслідок, рішення органів юстиції однієї Договірної Сторони, визнані відповідно до умов цього Договору на території іншої Договірної Сторони, мають таку ж силу, як і рішення, постановлені органами юстиції іншої Договірної Сторони [4].

У цілому договори про правову допомогу між Україною на вказаних вище країнами ЄС дуже подібні, однак все ж таки містять певні розбіжності.

Зокрема, у Договорі між Україною та Угорською Республікою про правову допомогу в цивільних справах від 2.08.2001 р. (далі — Договір) зазначається, що прохання про здійснення правової допомоги та всі інші додатки до нього складаються мовою запитуючої Договірної Сторони з долученням перекладу на мову іншої Договірної Сторони або на англійську мову [5].

Крім того, на території Угорської Республіки, крім рішень, які визнаються та виконуються на території України, можуть бути визнані та виконані рішення, якими позивач зобов'язується до внесення на депозит суду коштів для забезпечення судових витрат (застава), від яких він був звільнений або до відшкодування витрат за розглядом справи (ст. 16 Договору).

Ще однією особливістю вказаного Договору є те, що суди Договірних Сторін обмежуються лише перевіркою того, чи є наявними умови, визначені в Договорі, і не аналізують суть рішення [5].

Особливістю Угоди між Україною та Грецькою Республікою про правову допомогу в цивільних справах від 2.07.2002 р. (далі — Угода) є норма, яка зазначає, що переклад прохання про здійснення правової допомоги та додатки до нього засвідчується офіційним перекладачем або нотаріусом, або дипломатичним представником чи консульською установою запитуючої Договірної Сторони [6].

Крім того, Угодою передбачено, що при визнанні та виконанні рішень арбітражних судів як на території України, так і на території Грецької Республіки застосовується Нью-Йоркська конвенція про визнання та виконання рішень арбітражних судів 1958 року.

Без спеціального провадження, відповідно до вимог ст. 20 Угоди, визнаються рішення судів у цивільних справах стосовно особистого статусу. Проте, якщо визнання таких рішень викликає сумнів, застосовується загальна процедура визнання та виконання.

Ще однією особливістю даної Угоди є чітка регламентація вимог до запиту про визнання та виконання судового рішення. Зокрема, запит має містити наступне: ім'я та адресу заявника, зміст запиту, належний підпис. І вже до цього запиту додається звичайний пакет документів.

У визнанні та виконанні судового рішення може бути відмовлено, серед подібних в інших договорах випадках, ще й у випадку якщо рішення, яке повинно бути визнане та виконане, може спричинити шкоду публічному порядку Договірної Сторони, на території якої таке рішення має бути виконане (ст. 22 Угоди) [6].

І на останок, вказана Угода, на відміну від інших подібних, містить положення про переміщення грошей та речей, отриманих у результаті виконання судового рішення.

Єдиною особливістю Угоди між Україною та Республікою Кіпр про правову допомогу в цивільних справах від 6.09.2004 р. (далі – Угода) є можливість подання клопотання про визнання та виконання судового рішення стороною безпосередньо до суду запитованої Договірної Сторони бо до суду Договірної Сторони, який ухвалив рішення у першій інстанції, а загальний суд передає клопотання у спосіб визначений Угодою (такі самі положення містить Договір між Україною та Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 25.05.1993 р.).

Також, відповідно до ст. 23 Угоди рішення щодо визнання та виконання рішення виносяться без зайвих зволікань компетентним судом запитованої Договірної Сторони [7].

Договір між Україною та Латвійською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних, трудових та кримінальних справах від 23.05.1995 р. відрізняється від інших договорів лише наявністю норм, які визначають, що до клопотання про надання правової допомоги та документів, які до нього додаються, повинен бути перекладений на державну мову виконавця клопотання або російську мову (ст. 5 Договору), а також визначено, що клопотання про дозвіл виконання судового рішення подається виключно до суду, який виніс рішення у справі по першій інстанції, яке перепроводжується до суду, компетентного винести рішення у клопотанні [8].

Такі самі відмінні риси містять Договір між Україною та Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 7.07.1993 р. [9], Договір між Україною та Румунією про правову допомогу та правові відносини у цивільних справах від 30.01.2002 р. [10], а також Договір між Україною та Естонською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 15.02.1995 р. [11].

Що стосується Договору між Україною та Чеською Республікою про правову допомогу в цивільних справах від 28.05.2001 р., то він містить додаткову підставу для відмови у визнанні та виконанні судового рішення, зокрема, у такому визнанні може бути відмовлено якщо рішення органу юстиції третьої держави між тими ж самими сторонами й в тій же справі було вже визнане або виконане на території тієї Договірної Сторони, де рішення має бути визнане або виконане [12].

З аналізу вказаних вище договорів вбачається, що не останню роль у визнанні та виконанні судових рішень України у цивільних та комерційних справах на території ЄС відіграє Міністерство юстиції України, про що також свідчить Інструкція про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень, яка затверджена наказом Міністерства юстиції України від 27.06.2008 р. № 1092/5/54 (далі – Інструкція) [13].

Відповідно до пункту 4.10 Інструкції у разі, якщо згідно з міжнародним договором України клопотання подається заінтересованою особою до суду України, який ухвалив рішення, такий суд надсилає клопотання та додані до нього документи до Мін'юсту

через Головне управління юстиції.

Мін'юст у свою чергу протягом 14 календарних днів з дня отримання клопотання надсилає його до Центрального органу запитуваної держави для передачі на розгляд до її компетентного органу, а в разі потреби повертає для доопрацювання компетентним судом України або заінтересованою особою.

Інформацію про результати розгляду клопотання Мін'юст через Головне управління юстиції доводить до відома заінтересованої особи. У разі надходження копій іноземної судової ухвали за результатами розгляду клопотання вони надсилаються суду України, який ухвалив рішення у першій інстанції, про що інформують заінтересовану особу (п. 4.11) [13].

Поряд з вказаними вище двосторонніми договорами, Україна з 2002 року є учасницею Конвенції, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів, яка застосовується у відношеннях з усіма країнами Європейського союзу.

Разом з цим, у листі Міністерства юстиції України від 29.11.2012 р. зазначено, що без будь-якого додаткового посвідчення приймають тільки ті офіційні документи, видані або засвідчені компетентними органами України, які надходять від установ юстиції (або інших компетентних органів, визначених для цілей відповідного міжнародного договору), у провадженні яких перебувають цивільні або кримінальні справи, з метою виконання запитів (доручень) про міжнародну правову допомогу або розгляду клопотань про визнання та виконання судових рішень, які направляються безпосередньо з метою виконання міжнародних договорів про правові відносини та правову допомогу в цивільних справах [14].

Тому визнання та виконання судових рішень України у цивільних та комерційних справах на території країн ЄС, з якими не укладено договір про правову допомогу здійснюється за загальним правом або на підставі принципу взаємності.

При цьому, принцип взаємності буде застосовуватися лише в тому випадку, коли його наявність презюмується у державі, на території якої вимагається визнання та виконання судового рішення. Прикладом може слугувати Німеччина, у цивільному процесуальному кодексі якої зазначено, що видача ексекватури виключається, також, у тому разі, якщо не забезпечується принцип взаємності.

Висновок. Таким чином, рішення судів України у цивільних та комерційних справах визнаються та виконуються на території країн Європейського Союзу на підставі двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорів про правову допомогу, на підставі загального права, а також принципу взаємності.

Україною прикладено чимало зусиль для надання своїм громадянам права на визнання та виконання національних судових рішень у цивільних та комерційних справах на території країн ЄС, проте не варто зупинятися на досягнутому, адже спрощена процедура визнання та виконання розповсюджується лише на території 11 країн ЄС з 28.

На нашу думку, для успішної реалізації права громадян України на визнання та виконання національних судових рішень у цивільних та комерційних справах на території всіх без виключення країн ЄС, Україні необхідно приєднатися до Конвенції про юрисдикцію та приведення до виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах, яку укладено у м. Лугано 30.01.2008 року. Це дозволить користуватися пільговим режимом визнання та виконання судових рішень вказаної категорії до набуття Україною членства в Європейському Союзі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Чубарев В.Л. Міжнародне приватне право: навч. посіб. / В.Л. Чубарев. — Атіка, 2006. — 608 с.
3. Шак Х. Международное гражданское процессуальное право / Х. Шак. — М.: БЕК, 2001. — 518 с.
4. Договір між Україною та Республікою Болгарія про правову допомогу в цивільних справах від 21.05.2004 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/100_056
5. Договір між Україною та Угорською Республікою про правову допомогу в цивільних справах від 02.08.2001 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/348_026
6. Договір між Україною та Грецькою Республікою про правову допомогу в цивільних справах від 02.07.2002 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/300_013
7. Угода між Україною та Республікою Кіпр про правову допомогу в цивільних справах від 06.09.2004 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/196_008
8. Договір між Україною та Латвійською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних, трудових та кримінальних справах від 23.05.1995 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/428_627
9. Договір між Україною та Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних, трудових і кримінальних справах від 07.07.1993 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/440_002
10. Договір між Україною та Румунією про правову допомогу та правові відносини в цивільних справах від 30.01.2002 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/642_029
11. Договір між Україною та Естонською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 15.02.1995 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/233_659
12. Договір між Україною та Чеською Республікою про правову допомогу в цивільних справах від 28.05.2001 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/203_018
13. Інструкція про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 27.06.2008 р. № 1092/5/54 // Офіційний вісник України. — 2008. — № 50. — Ст. 1646.
14. Щодо переліку міжнародних договорів України про правову допомогу, які містять норму, що звільняє від додаткового посвідчення документів: лист Міністерства юстиції України від 29.11.2012 р. № 11891-0-4-12/12.2 // Податки та бухгалтерський облік. — 2013. — № 31. — С. 48.